

Доц. др *Славиша ВУКОВИЋ*

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Приказ уџбеника

Криминалистичка оператива

аутора доц. др Зорана Ђурђевића и доц. др Ненада Радовића

У издању Криминалистичко-полицијске академије из Београда, почетком ове године, објављено је прво издање уџбеника *Криминалистичка оператива*, аутора доц. др Зорана Ђурђевића и доц. др Ненада Радовића. Обим уџбеника је 372 стране. Структуру уџбеника, поред Уводних разматрања, чини дванаест делова са пописом коришћене литературе на крају сваког дела. Реч је о уџбенику који на оригиналан начин систематизује теме неопходне за ефикасан рад криминалистичке полиције полазећи од дефинисаних елемената радног профила, стандарда полицијског поступања и новог приступа у поступку доказивања, који је померен са филозофије „чињенице која се доказује“ на филозофију која тежи „доказивању истине“.

Полазећи од хипотезе да је циљ дефинисања сваког појма да реши два гносеолошка задатка, утврди суштину и карактеристике одређеног појма и разграничи га од свих других њему сличних појмова, аутори су у Уводним разматрањима одредили предмет, циљ и задатке криминалистичке оперативе, и утврдили место криминалистичке оперативе у систему криминалистике. Затим су представљене основне методе и начела криминалистичко-оперативног поступања. С обзиром да резултати криминалисте директно зависе од поштовање етичких стандарда професије, којима се штите професија и читаво друштво од незаконитог или неморалног поступања, на крају овог дела презентовани су основни етички стандарди рада криминалистичке полиције.

У првом делу, с обзиром да је термин „професија“ симбол кредибилитета, знања, стручности и статуса повезаног са радним активностима, аутори су на јасан начин указали на основне карактеристике полицијске професије, организацију и послове, укључујући и факторе и стандарде ефикасне полицијске организације. Имајући у виду да је ефикасност полиције директно зависна од радног профила, у раду је представљен образовни профил, као и модели обуке и едукације полицијског службеника криминалистичке полиције.

У оквиру другог дела „Методе криминалистичко-оперативног рада“ одређен је појам и предмет оперативног рада. С обзиром да постоји велики број потенцијалних извора из којих криминалиста може да прикупи оперативни и доказни материјал, у овом делу рада не само да је скренута пажња на различите изворе, већ је указано и на абразију дока-

зног материјала у поступку доказивања. Централно место овог дела чине теме обавештајно истраживање, оперативна обрада и оперативна контрола. Криминалисти који воде обраду или контролу морају бити свесни могућности обавештајних извора, и то не само квалитета и квантитета информација које се могу добити, већ и могућности њихове конкретне практичне улоге. На крају је представљен територијални, линијски и објектни облик организације оперативног рада.

Трећи део „Докази и модели доказивања“ представља резултат настојања аутора да укажу не само на чињеницу да су докази основ правде, већ и на значај и моделе како на ефикасан начин обезбедити доказе и учиниоца учинити доступним суду. Управо полазећи од наведене хипотезе, аутори су изнели материју не толико обрађену у нашој литератури, која се односи на стандарде, предмет и поступак доказивања у којем учествује полиција. У овом делу аутори су посебну пажњу посветили промени филозофије поступка доказивања са филозофије „чињенице која се доказује“ на филозофију која тежи „доказивању истине“. Овако дефинисан циљ подразумева другачији приступ поступку доказивања, приступ који подразумева не само изучавање најефикаснијих модела проактивних и реактивних истрага, већ и модела за евалуацију криминалистичких истрага. Модел доказивања представља оквирни пут који криминалиста треба да пређе од сазнања за извршено кривично дело до подношења кривичне пријаве против конкретног лица као учиниоца. Суштина модела је дефинисање корака и смера који криминалиста треба да следи у поступку откривања кривичног дела и учиниоца. Имајући у виду значај модела полицијских истрага аутори су приказали развој модела, општи модел, као и низ конкретних модела који су развијени у свету (ACCESS, SARA и ACPO моделе).

Четврти део аутори су посветили управљању криминалистичким истрагама. Проактивне и реактивне истраге представљају систем сложених активности чији резултат зависи од организационих способности и начина одлучивања криминалисте који њима руководи. Аналогно томе, од знања појединца зависи не само квалитет донете одлуке, већ и њена реализација, што указује на посебан значај обрада тема као што су доношење одлука, планирање, постављање и провера верзија. Свакако, овај део би остао некомплетан без корисних информација које се односе на евалуацију целокупног поступка и прикупљеног доказног материјала. На крају су презентоване теме које се односе на један број стратегија полицијског рада у откривању кривичних дела и учинилаца, као и на факторе од којих зависи успех у управљању истрагама. Наравно, незаобилазан елемент овог процеса је и употреба специјализованих софтвера који се користе као помоћ у овом поступку.

Снага аргумента не лежи у једном доказу већ у логичкој вези свих расположивих доказа. Полазећи од ове хипотезе аутори су у петом делу

представили основне типове криминалистичког закључивања. Размишљање, аргументовање и процена су когнитивни процеси који су основа закључивања и одлучивања у поступку анализе. Суштински оквир криминалистичког резоновања чини употреба логичких метода. Генерисање чињеница, односно њихово утврђивање и повезивање представља суштину процеса доказивања кривичног дела и кривице учиниоца. То је динамична делатност у којој сваки корак има своју специфичност, где се настоје пронаћи докази за потврду или негацију постављених верзија. Управо криминалистичко резоновање представља примену научних и стручних метода анализе кривичног дела и његове последице у поступку откривања учиниоца и утврђивања његове кривице. У овом делу аутори су посебну пажњу посветили грешкама и предрасудама до којих долази у поступку закључивања. У поступку доказивања сваког кривичног дела, као неизбежно, увек се поставља питање: да ли на располагању имамо довољно чињеница неопходних за утврђивање истине? Релевантан одговор на постављено питање једино је могуће дати објективном анализом расположивих доказа и њиховим повезивањем у логичку целину која даје одговор на све кривичноправне карактеристике кривичног дела. Да би показали како се на наведена питања лакше може дати објективнији одговор, аутори су у структури уџбеника нашли место и за аналитичке методе и аналитичке уређаје који су засновани на анализи аргумената доказа и дијалектичкој природи њиховог настанка, односно комбинацији наведених приступа кроз хибридную теорију.

У оквиру шестог дела аутори су систематизовали основна знања из криминалистичке анализе, почев од појма, предмета, поступака и врста, па до различитих теоријских приступа. Мултидисциплинарно научно истраживање један је од најважнијих предуслова за ефикасно полицијско поступање. Криминалистичка анализа је скуп систематских, аналитичких процеса којима се проучавају карактеристике криминалитета, методе рада и модели организације полиције у циљу благовременог обезбеђивања релевантних информација неопходних за усмеравање проактивних и реактивних активности и модела организације полиције. Управо уважавајући наведене чињенице, уколико се жели унапредити ефикасност полиције, неопходно је адекватну пажњу посветити криминалистичкој анализи која представља средство за остварење наведеног циља. Имајући у виду значај анализе, свака од посебних анализа (обавештајна, тактичка, стратегијска, анализа учинилаца кривичних дела и административна) нашла је своје место као доминантан део неког дела или као засебан део у уџбенику. За представљање свих фактора који утичу на извршење кривичног дела аутори су искористили у научним круговима прихваћен троугао анализе и на основу њега изграђене теорије рутинске активности, рационалног избора и географског обрасца

криминалног понашања. Свакако, познавање овог теоријског приступа криминалисти пружа адекватну основу не само за разумевање извршеног кривичног дела, већ и за дефинисање правца истраге у проналаску непознатог учиниоца кривичног дела.

Логичан наставак претходног дела представља обрада најзначајнијих питања повезаних са два најважнија елемента троугла анализе (учинилац и мете-жртва), који представљају детерминанте које утичу на извршење кривичног дела и манифестацију последице. Заправо, суштина овог дела је разматрање питања ко је имао мотив да изврши кривично дело и зашто је конкретна мета објект радње? Аналогно томе, аутори су у овом делу обрадили криминалне каријере са аспекта њихове импликације на праксу, делинквентску тактику организованих криминалних група, МО, укључујући и начине за његово утврђивање, са посебним освртом на ANACAPA метод. Када је у питању други део троугла анализе, аутори су обрадили теме које се односе на идентификацију виктимогених ризика у поступку доказивања, укључујући анализу фактора профила жртве и критеријуме селекције учиниоца, реконструкцију кретања жртве и професионалне стандарде у поступању са жртвама кривичног дела. Заправо, аутори су у овом делу дали низ корисних препорука о томе које информације о жртви могу довести до учиниоца кривичног дела и на који начин.

Осми део је посвећен криминалистичко-оперативној анализи исказа. На почетку аутори су дали појам истине и лажи, учесталост и карактеристике, основне елементе структуре лажног исказа и историју откривања лажи. Без познавања начина лагања, лаж се не може открити. Да би се постигао овај циљ, аутори истичу и значај познавања психофизиолошке основе исказа, као и фактора који могу утицати на овај процес, пре свега карактеристике успешног испитивача и лица које у току разговора даје лажне информације. Након тога представљени су стандарди и поступак полицијског интервјуисања и испитивања. Како би се извела адекватна оцена тачности исказа, како потенцијалног сведока (грађанина), тако и осумњиченог, презентовани су основни индикатори за анализу вербалног, невербалног и паралингвистичког понашања. У оквиру ове теме конкретно је указано на индиције на основу којих се врши оцена исказа, међу којима су: држање тела, покрети главе и лица, руку и тела, ногу и стопала, начин давања одговора, приступ разјашњавању кривичног дела, спремност на сарадњу, концентрисаност на кључне чињенице и употреба конкретних термина. Да би се извео објективан закључак о исказу, неопходно је све индиције анализирати у кластерима, компарацијом вербалног и невербалног облика понашања. Посебно место у овом делу нашле су и методе у оквиру којих су тачно дефинисани критеријуми који се користе за анализу писаних и снимљених исказа. Осим тога, у овом делу, поред кратког осврта на полиграф, дата

је и пројекција тренутних истраживања повезаних са настојањима за што објективнијом оценом исказа, која садрже анализу гласа и можда-них активности.

Девети део посвећен је криминалистичко-оперативној анализи последице кривичног дела. Указујући на значај анализе физичких доказа, аутори цитирају Paula Kirka, који истиче да је физички доказ чињенични доказ. Према њему, физички докази не могу бити погрешни, они се не могу лажно заклетити, они не могу бити потпуно одсутни, само могу бити погрешно протумачени. Следећи наведени став, аутори су обрадили теме као што су појам и карактеристике криминалистичке анализе места извршења кривичног дела, примена научних метода у анализи последице и криминалистичка реконструкција. Посебна пажња је посвећена криминалистичкој теорији информација у анализи и оцени вредности трагова. Указано је и на потребу разматрања контекста доказа, подржавајући став Rynearsona и Chisuma који све доказе анализирају у односу на ефекат који могу имати: временски предвидиви ефекти; непредвидиви ефекти; пролазни ефекти; релациони ефекти и функционални ефекти. На самом почетку дати су појам, предмет и стандарди криминалистичке реконструкције. Практични стандарди представљају фундаментална правила за интерпретацију доказа у поступку реконструкције. Суштину реконструкције чини не само шта, где и кад, већ и како и зашто? Реконструкција је последњи корак у аналитичком поступку, где се изводе закључци о радњи кривичног дела, на основу информација које носи сваки конкретан траг и систем трагова као целина последице кривичног дела. Представљени су и принципи које криминалиста мора користити у анализи доказа, нарочито за идентификацију веза између елемената радње (Локардов принцип размене, Николасови принципи редоследа и концепт хронологије). На крају, поред резултата дат је приказ модела криминалистичке реконструкције Toma Bevela и Rossa M. Gardnera.

Десети део посвећен је криминалистичком профилисању. Аутори су представили основне криминалистичке информације које криминалистима дају могућност да на најефикаснији начин открију непознатог учиниоца, поставе верзије где се он може пронаћи и лишити слободе. Аналогно томе, у уводу овог дела представљена је историја, појам, циљеви и место профилисања у поступку доказивања. Пре обраде модела профилисања, аутори су се осврнули на научну основу израде профила. Када су у питању конкретни модели израде профила личности, презентовани су: криминалистичка истражна анализа, истражна психологија, анализа бихевиоралних доказа. Да би се разумела израда географског профила, на почетку је појмовно одређен метод, а затим је дато објашњење основних елемената на којима се он заснива (ментална мапа, тампон зона, простор криминалних активности, централна тачка

и стандардна дистанца). На крају ове целине презентован је Розмов модел израде географског профила. Поред тога, дате су и корисне информације о софтверима који се користе у изради профила.

Једанаести део посвећен је криминалистичко-обавештајним пословима. С обзиром на то да код нас овај сегмент полицијских послова није толико развијен, аутори су се ослонили на национални обавештајни модел Велике Британије. Посебно су обрађени обавештајни процес и обавештајни циклус, прикупљање обавештајних информација, процес 5X5X5, криминалистичко-обавештајне методе и криминалистичко-обавештајна служба Велике Британије.

Дванаести део, тајне полицијске операције, усмерен је на обраду стратегије тајног полицијског поступања, и то са посебним освртом на оперативне везе и прикривеног иследника. Посебне тематске јединице су посвећене ангажовању лица за сарадњу и управљање оперативним везама. Обрађене су целине – када је у питању припрема имплементације прикривеног иследника – које укључују избор, логистичку подршку, употребу опреме, као и саму реализацију кроз легендирање, инфилтрацију и прикупљање информација. На крају, аутори су указали на пружање међународне правне помоћи када је у питању реализација посебних доказних радњи и заштите сведока.

Нема сумње да су аутори уџбеника *Криминалистичка оператива* уложили велики труд у његову израду, што се очигледно види не само у његовој оригиналној систематици, већ и у разноврсности тема којима се аутори баве и веома илустративном и интересантном начину њихове презентације читаоцима. Уџбеник ће несумњиво помоћи студентима Криминалистичко-полицијске академије у Београду, којима је првенствено намењен, да усвоје знања која су им неопходна за успешно спровођење криминалистичко-оперативне делатности у пракси, као и студентима других факултета заинтересованих за садржаје криминалистике. Такође, уџбеник представља праву ризницу савремених научних сазнања и идеја које су неопходне за даља научна истраживања у области криминалистике и сродних наука и због тога га са задовољством препоручујем за читање свима који учествују у реализацији таквих научних истраживања. Захваљујући великој посвећености аутора томе да актуелна сазнања и искуства у области криминалистичко-оперативног рада широм света презентују на допадљив начин, у чему су несумњиво успели, потпуно сам сигуран да ће, уз припаднике полицијске професије, и припадници других професија који користе криминалистичко-оперативне методе у пракси пронаћи бројна корисна и занимљива решења за проблеме са којима се свакодневно сусрећу у супротстављању криминалу.